

ВІЗИТАЦІЇ В САКСОНІЇ ЯК ЗАСІБ ЛЮТЕРАНСЬКОЇ КОНФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ

Сергій Каріков

*кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальних і гуманітарних
дисциплін Національного університету цивільного захисту України*

Вплив Реформації і конфесіоналізації на німецьке суспільство може бути досліджений у різних сферах: релігійній, церковній, політичній, соціальній, економічній, ідеологічній, освітній. Здійснення конфесіоналізації передбачало подолання конфліктів у німецькому суспільстві, що спалахнули за часів Реформації, й оформлення соціальних структур, які зміцнили б засади суспільного ладу. Важливим засобом такої соціальної стабілізації стало проведення візитацій, розпочате в курфюршестві Саксонському.

Ідею впровадження візитацій у практику церковного життя було сформульовано цвіккаузьким проповідником Ніколаусом Хаусманном, який висловив пропозицію щодо регулювання таких перевірок територіальними правителями. Розвиваючи ці думки, Мартін Лютер у листі до саксонського курфюрста Йоганна Стійкого від 31 жовтня 1525 р. закликав його взяти справу Реформації у свої руки. Візитаційні комісії мали складатися з князівських службовців і священнослужителів, забезпечуючи вирішення як організаційних, так і теологічних проблем Євангелічної Церкви.

Переїнявши від середньовіччя принцип нагляду єпископів за священниками та громадами як правову форму, саксонські реформатори розпочали візитаційну діяльність. Так, 8 січня 1526 р. було розпочато перевірку церковної організації в Борні, у якій взяв участь секретар курфюрста Георг Спалатін. Було виявлено, зокрема, що частина священнослужителів (18 у 25 населених пунктах) не вела проповідь Євангелія, що засвідчило збереження впливу колишніх католицьких покровителів церковної організації.

«Інструкція курфюрста для проведення візитацій» 1527 р. і «Настанова візитаторів пасторам курфюршества Саксонського...», створена Філіпом Меланхтоном на початку 1528 р., стали головними документами, якими

саксонські священнослужителі мали керуватися у повсякденній діяльності. Їх розробка дала змогу здійснювати перевірки територіальної церковної організації Саксонії на якісно нових засадах, тим самим одночасно створивши модель впровадження Реформації для інших регіонів. Протягом 1528–1533 рр. кількість візитацій у саксонських і тюрінзьких володіннях Веттінів поступово зростала; максимального значення – 8 перевірок протягом року – вона досягла у 1533 р. На наш погляд, така динаміка є характерною для початкового етапу регулярних перевірок, коли вони поступово охоплювали все більшу територію. Надалі, з упровадженням візитацій до повсякденної церковної діяльності, періодичність їх проведення стала визначатися відповідно до потреб територіальної церковної організації.

Матеріали візитацій, що відбувались у Саксонії протягом другої половини XVI ст., дещо відрізняються від попередніх документів: у них значно докладніше схарактеризовано засади функціонування і проблеми розвитку Євангелічно-Лютеранської церкви на місцях. Так, у матеріалах візитації 1555 р. опис кожної парафії розпочинається із зазначення її адміністративного підпорядкування. Таким чином, владні повноваження правителів у церковних справах, проголошені Аугсбурзьким миром, офіційно закріплювалися. Свідчення візитаторів другої половини XVI ст. повніше розкривають священнослужителів та вчителів, оскільки в них зазначено рівень освіти, їх матеріальний стан, родинні зв'язки, уподобання та інтереси цих осіб.

Під час візитацій було виявлено серйозні проблеми розвитку євангелічної церковної організації: низький освітній рівень проповідників (перш за все – у сільських округах), матеріальне зубожіння парафій. Участь у перевірках світських осіб давала змогу вирішувати наявні проблеми і водночас сприяла посиленню впливу князівської влади на діяльність священнослужителів. Разом з тим ідеологи Реформації прагнули вплинути і на внутрішній світ віруючих, борючись за утвердження у суспільстві нових духовних цінностей. Тому візитації, які зміцнили євангелічну церковну організацію Саксонії, стали важливим засобом конфесіоналізації в Німеччині раннього Нового часу.